

**ГРЪЦКО ЖИТИЕ НА СВ. ИВАН РИЛСКИ ОТ XIX ВЕК В
РЪКОПИСНАТА СБИРКА НА
СВЕТОГОРСКИЯ Манастир ВАТОПЕД**

Иван ТЮТЮНДЖИЕВ (Велико Търново)

През пролетта на 1994 г. имах възможността да работя съвместно с професора от Теологическия факултет на Атинския университет Д. Гонис в библиотеките на Атонските манастири. Благодарение на любезното съдействие на гръцкия колега ми бе осигурено време и разрешено да разгледам сравнително подробно библиотеката и архива на Ватопедския манастир. Сред многобройните ръкописи, които представляват несъмнен интерес за всеки български учен-медиевист, попаднах и на представения по-долу ръкопис.

Под № 814 в библиотеката на Ватопедския манастир се пази хартиен сборник 26 x 19 от XIX в., състоящ се от 69 листа, изписани на гръцки език. Съдържанието на сборника е следното:

1. Малка вечерня (с. 1—2)
2. Велика вечерня (с. 3—13)
3. Утринна (с. 13—38)
Канони на утринната
 - а) на Богородица
 - б) на светеца
 - в) на светеца
4. Кратки данни от Типика за Светата литургия и три величания (с. 38)
5. Живот по Бога на преподобния наш отец Йоан основател на Рилския манастир в България (с. 39—46)
6. Съчинение на Енея за погребението на Господа Иисус Христос и за Йосиф, който го погребва (с. 47—51)
7. Становище на св. Синод на патриарх Иеремия II, който сменил Новата пасхалия и календара на Римския папа (с. 52—61)
8. Мелетий, патриарх на Александрия към владетеля на Молдовляхия Йоан Радул (с. 62—68)

В настоящото съобщение бих искал да отделя по-специално внимание на „Песенно последование и житие на преподобния наш светец Йоан основател на Рилския манастир в България“.

Житието не е публикувано и не е превеждано на български език. Съществуването му обаче, е известно на гръцката историография, вероятно по микрофилм. Ръкописът е познат на г-жа Хр. Зиси, която в една своя работа се спира по-подробно на службата от този сборник, като по отношение на житието тя накратко отбелязва „Това житие представлява голям интерес. То не е написано от автора на службата, а е препис от житието на Никодим Агиорит — превод на славянското житие“¹.

Дали нашето житие (разбирай № 814) е пълен препис на Никодим Агиорит подлежи на уточняване. Сигурно е обаче, че той наистина ползва Никодим Агиорит.

Както е известно гръцкото житие на св. Иван Рилски е съставено от хилендарските монаси Серафим и Йона по поръчка именно Никодим Агиорит и е отпечатано във Венеция през 1819 г. в „Синаксар“². Този гръцки текст е издаден и от Й. Иванов, който разделя житието на осем глави, но без превод на новобългарски³. По този повод Ал. Милев в студията си „Гръцки жития св. Иван Рилски“ отбелязва: „Трябва да кажем, че това житие още не е превеждано на български език. А би било полезно четиво ако се преведе и ако дори нашите историци надникнат в него като към късен извор за св. Иван, но и като извор от края на осемнадесетия и самото начало на деветнадесетия век“⁴.

Ясно е впрочем, че дори да е налице пълното текстово покритие на живота на св. Иван Рилски от Яков Неаскитиотис и Никодим Агиорит, предложеният от нас превод и кратък коментар имат своето място и значение при проучването на агиографската книжнина, свързана с най-почитания български светец.

Данните за живота на автора на житието от сборника във Ватопедския манастир не са особено пространни. Известно е, че Яков бил племенник на добре познатия в Св. Гора книжовник Теодорит от Янина. По всяка вероятност и самият Яков е роден там, някъде към началото на XIX-то столетие (1800 г.). Част от биографията му може да се възстанови по многобройните приписки, които със сигурност са установени, че принадлежат на неговото перо. Броят на ръкописите, принадлежащи на Яков, се изчисляват над седемдесет, с повече от сто приписки по тях. Най-ранният негов ръкопис датира от 1827 г. От приписките научаваме, че през 20-те години на XIX-ти век, той напуска за известно време Св. Гора и се установява на о-в Пакси (Йонийско море). Предполага се, че това негово преместване стои във връзка с Гръцката Завера. Така или иначе, пак от приписка се разбира, че през 1830 г. Яков отново е в Св. Гора, като живее известно време в скита „Св. Димитър“ на Ватопедския манастир. От този период той нарича сам себе си Ватопедски (Βατοπαδίδης). По това време

той се запознава с бившия митрополит на Адрианопол (Одрин) — Григорий Византиец, принуден също да се установи там. Основното занимание на Григорий било събирането на жития и служби на различни светци. Въз основа на намерените книжовни паметници били правени преработки и съставяни нови житийни и служебни цикли. Митрополит Григорий ангажирал в тази дейност както монаси от Ватопед, така и от други манастири като им заплащал труда.

От встъпителната част на житието, което представям по-долу, личи, че неговото написване станало също по молба на бившия Андрианополски митрополит Григорий.

Последните години от живота си монах Яков прекарал в новия скит (Νέα σκήτι) — от южната страна на Св. Гора. От продължителното му пребиваване там остава и името с което днес е известен в науката — Яков Неаскитиотис⁵.

Един най-общ поглед върху написаното от него ни го представя като плодовит писател, учен и библиограф. Наред с многобройните преписи на средновековни творби, той е автор и на оригинални произведения, най-вече служби. Яков Неаскитиотис има и изявен поетичен дар. Голяма част от приписките, които оставя, са написани в стихотворна форма. Така с оригинална авторова част започва и житието на св. Иван Рилски.

Следва гръцки текст и превод на български

σ.39 Βίος ένθεος του οσίου Πατρός, ημών Ιωάννου του, εν Μονή Ρίλας της Βουλγαρίας ασκήσαντος του σηματοφόρου. ευλόγησον Πάτερ.

Μύστα των υψηλών θεωριών, σημειοφόρε και θαυματουργέ πατήρ ημών, χαράς θείας επώνυμε, Ιωάννη πανόσιε, Μοισίας το θαύμα και καύχημα σύ δίδαξον ημάς τα περί σου ένθεα κατορθώματα και υπέρ φύσιν αγώνας και εξαίσια θαύματα διηγήσασθαι ανεπαισχύντως και πλάτυνων ημών το στόμα, πλήρωσον αυτό της σης ευφημίας του λαλήσαι τας αριστίας σου εις σε γαρ θαρρούντες και τη εκ Θεού σοι δοθήσει (sic) χάριτι πλουσίως αρχόμεθα ούτως. Ο όσιος ούτος πατήρ ημών Ιωάννης ο θαυματουργός εγεννήθη εις ένα χωρίον Σκρίνον καλοφμενον, το οποίον ευρίσκεται πλησίον της πόλεως Σόφιας καλουμένης, υιός γονέων ευσεβών και εναρέτων, βουλγάρων όντων κατά το γένος, επί της βασιλείας μεν των βουλγάρων Πέτρου, του δε βασιλέως Ρωμαίων άωνσταντίνου του Διογένους, εν έτει 884. Εκ νεαράς δε ηλικίας ήτον ο άγιος χριστοθήης και ευλαβής και εδούλευεν εις τον Θεόν μετά φόβου και αγάπης όθεν η αγάπη αυτή εδίδαξον αυτόν να φυλάττη τας εντολάς του Χριστού. Βλέποντες δε τον νέον μερικοί φθονεροί και αμελεις εις τα καλά έργα ονόμαζαν υποκοιτήν. Ο δε όσιος χωρίς να συλλογίζεται τας τοιαύτας κατηγορίας, εμοίρασε τα υπάρχοντά του εις τους πτωχούς και απήλθεν εις Μοναστήριον και έγινε μοναχός. Αφ' ου δε εκεί εγυμνάσθην την υπακοήν και ταπεινώσιν ηξιώθη ο αοίδημος θεϊκής οπτασίας, η οποία τον οδήγησε

να ανεβή επάνω εις ένα βουνόν και εκεί να ησυχάσει. Όθεν ο όστος αναβάς εις αυτό και ποιήσας μικράν καλύβην ησύχαζεν εκεί, τρεφόμενος μεν από άγρίας βοτάνας, ενδεδυμένος δε ων με δερμάτινον φόρεμα και, καταγινούμενος εις νηστείας, προσευχάς, αγρυπνίας και εις άλλας κακοπάθειας της ασκήσεως.

Ο δε ανεισιός του οσίου ονόματι Λουκάς, παίδων έτι ων, έφυγεν κρυφίωv από τους γονείς του και ήλθεν εις τον θείον του τούτων, ποθών διά νά γίνει μιμητής της πολιτείας του. Αλλ' ο πατήρ του παιδιού μαθών ότι επείγεν (sic) εις τον θείον του εκινηθείς από του διαβόλου και πηγαίνοντας εις τόν όσιον ύβριζεν αυτόν με θυμόν πλάνον, και κακόγηρον αυτόν ονομάζοντας, διότι έκλεψε τόν υιόν του. Όθεν αρπάζοντως από την έρημον, τόν υιόν του ετράβιζεν (sic) αυτόν εις τόν κόσμον. Ό δε άγιος προβλέποντας ότι τό παιδίον έμελλε νά πέσει εις τας παγίδας του διαβόλου, παρεκάλεσεν τόν Θεόν λέγων: ώ Κύριε Ιησού Χριστέ, ίδε την θλίψην της καρδιάς μου και ποιήσον μετ' εμού σημείον εις αγαθόν, συ γαρ είπας άφετε τά παιδιά και μή κωλύετε αυτά έλθων πρός μέ, των γαρ τοιούτων εστίν η βασιλεία των ουρανών.

Όθεν όταν επήγεν ο πατήρ του παιδιού εις ολίγων διάστημα, ω των κριμάτων σου κύριε, εδάγκασεν τό παιδίον ένας όφεις και ευθύς με έλαφρόν θάνατον απέθανε. Και ο μέν πατήρ του παιδιού στραφείς πρός τόν όσιον εμετανόει, διά τι επήρεν αυτόν, ο δε όσιος, εδόξασεν τόν Θεόν, παρηγορηθείς εις την λύπην του, ότι διά του πρόσκαιρου θανάτου του σώματος ελύτρωσε τό παιδίον από τόν μέλλοντα αιώνιον θάνατο της ψυχής του.

Μετά ταύτα μή υποφέροντες οι δαίμονες τούς πολλούς αγώνας, του οσίου εφάνηκαν μίαν νύκτα εις σχήμα ληστών και τόν έδειραν και τόν απεδίωξαν από τόν τόπον εκείνον. Όθεν ο όσιος αναχωρήσας επήγεν εις την εσωτέραν έρημον του όρους Ρίλα και εκατοίκησεν εις μίαν κουφάλαν ενός δέντρου μεγάλου, κατά δε θείαν, πρόνειαν εβλάστησεν η έρημος εκείνη ρεβίθια από τα οποία ετρέφετο ο όσιος εις πολύν καιρόν. Μερικοί δε βοσκοί φιλευθέντες μία φορά από τά ρεβίθια έκλεψαν κρυφίως από αυτά και επήραν διά τόν δρόμον, αλλ' όμως θέλωντες νά τά φάγουν εύρηκαν εύκαιρα τά λουβία των ρεβιθίων, όθεν επιστραφέντες εξήτησαν συγχώρηση από τόν όσιον. Μίαν δε φορά ήλθεν ένας δαιμονισμένος εις τόν όσιον και ως επλησίασεν ένα στάδιον, έπεσε κάτω κυλλόμενος και λέγω: ώ Φωτία με κατακαίει και δέν δύναμαι νά υπάγω παρεμπρός. Η Παρακαλέσαντες δε τόν όσιον οι μετά του δαιμονισμένου όντες εκατέπεισαν αυτόν νά προσευχηθεί δι εκείνον. Όθεν παρακαλέσας ο άγιος τόν Θεόν εποίησε τόν δαιμονισμένο υγιή.

Έπειτα φεύγοντας την δόξαν των ανθρώπων ο όσιος, επήγε μακράν εις τόπον αγνώριστον και εύρων ένα σπήλαιον εις μίαν πέτραν υψηλήν εκατοίκησεν εκεί. Οι δε δαίμονες πέρνοντες αυτόν τόν εκρήμηζον, κάτω αλλ' ο άγιος πάλιν ανέβαινε εις αυτό, έως ου οι δαίμονες θεού βοηθεία

έγιταν άφαντοι. Όθεν από τότε άγγελος Κυρίου έφερνεν εις τόν όσιον τροφήν κάθε ημέραν. Καί επληρώθη εις αυτόν τό γεγραμμένον, Άρτων αγγέλων έφαγεν άνθρωπος.

Κατ' εκείνον δε τόν καιρόν, επήγεν εις τήν πόλιν Σοφίαν Πέτρος ο ευσεβής βασιλεύς των βουλγάρων, καί ακούσας περί του αγίου έστειλεν εις τήν έρημον εννέα ανθρώπους, κυνηγούς, διά νά εύρουν τόν όσιον.

Οίτινες μετά πέντε ημέρας μόλις ευρόντες αυτόν ευλογήθησαν υπ' αυτού καί του εδιηγήθησαν τόν πόθον όπου είχαν ο βασιλεύς να τόν απολαύσει.

Επειδή δε οι άνθρωποι ήσαν πεινασμένοι, ετραπέζωσεν εις αυτούς ο όσιος, τόν άρτον όπου του έφερεν ο άγγελος από τόν οποίον έφαγον καί οι εννέα καί εχορτάσθησαν, καί πάλιν επερίσευε ο μισός άρτος. Όθεν εκπλαγέντες, δια του θαύματος τούτου εγύρισαν εις τόν βασιλέα καί ανήγγειλαν αυτό τό γενόμενον. Ο δε βασιλεύς ταύτα μαθών, επήγεν ο ίδιος εις τό όρος εκείνο ομού με τούς άρχοντάς του διά νά ιδή τόν άγιον, επειδή όμως δέν εδυνήθη νά προχωρήσει έμπροσθεν διά, τό τραχύ καί κρημνώδες του τόπου, διά τούτο από μακράν είδε τήν υψηλήν πέτραν καί τό σπήλαιον. Όθεν απέστειλεν δεύτερον δύο δούλους του νά παρακαλέσουν τόν άγιον να έλθει καί νά ευλογήσει τόν βασιλέα.

Αλλ' ο όσιος δέν έστερξε νά εύγει από τήν ησυχίαν του, επαίνεσε δε τήν του βασιλέως ευλάβειαν καί υπέσχετο ότι έχουν νά ιδούν ένας τόν άλλον εν τη βασιλεία του θεού, εάν καρπούς άξιους της μετανοίας ποιήσωσιν.

Όθεν εγύρισεν ο βασιλεύς περίλυπος διότι δέν επέτυχε της αιτήσεως.

Υστερον δε έστειλεν χρυσίον καί πωρικά διάφορα εις τόν όσιον γράψας καί τήν κάτωθεν επιστολήν περιέχουσα ταύτα:

ώ Τω σεβασμίω μοι πατρί Ιωάννη, ερημοπολίτη του Ρίλα, Πέτρος βασιλεύς. Ήκουσα της υμετέρας αγιοσύνης, τό φιλόθεον ήθος καί τήν αγγελικήν πολιτείαν, όθεν επεθύμησα νά ιδώ τήν συν οσιότητα, ελπίζοντες νά απολαύσω πολλήν ωφέλειαν εκ της συνομιλίας σου, επειδή η ματαιία δόξα του κόσμου, καί αι ηδοναί, καί ο πλούτος αυτά καταποντίζουνσιν ημάς ως κύματα θαλάσσης. Όθεν σκοτιζόμενοι από τας ταραχάς καί φροντίδας δέν δυνάμεθα νά αννεύσωμεν εις τό φώς της καθαράς μετανοίας, διά τούτον καί επεθύμουν νά απολαύσω κάποιον ολίγων φωτισμόν από τήν αγιοσύνην σου, αγιότατε πάτερ. Αλλ' όμως καί αυτής της χάριτος υστρηθην διά τό πλήθος των αμαρτιών μου. Όθεν παρακαλώ νά μοι στείλετε κάποιαν παρηγορίαν καί παράκλησην διά στόματος ίνα δροσίω τόν καύσωνα της θλίψεως μου.

Γνωστόν είναι τίμια πάτερ, εις τήν αγιοσύνην σου πόσος χειμών πειρασμών καί πόσαι ταραχαί καταβυθίζουνσιν τας καρδιάς των βασιλέων.

Ταύτην τήν επιστολήν του βασιλέως εδέχθη ο άγιος ομού καί τας ασκητικάς τροφάς, το δε χρυσάφι δέν τό εδέχθη. Όθεν απεκρίθη ούτος εις τόν βασιλέα.

Ὁ Τω ευσεβεστάτω αυτοκράτορι των Βουλγάρων, βασιλεῖ Πέτρῳ, ο πτωχός Ιωάννης. Ὅλα τὰ δῶρα της υμετέρας βασιλείας δέν εἶναι χρήσιμα εἰς ἡμᾶς. Ὅθεν τὰ μὲν πωρικά μόνῃ εδέχθη καὶ ἐπαινῶ τὴν υμῶν ἀγάπην, τὸ δε χρυσίον ας ἔχη ἡ βασιλεία σου, διότι αὐτὸ πολλά βλάπτει τοὺς μοναχοὺς, μάλιστα δε εἰς τοὺς ἀναχωρητάς εἶναι παντελῶς ἀχρηστον. Εἰς τι γὰρ καὶ ἔχουν νὰ τὸ μεταχειριστούν. Αν οὖν τὴν βασιλείαν των ουρανῶν θέλεις κληρονομήσαι ὡ βασιλεῦ, γενοῦ πράος καὶ ευκολοπλησίαστος εἰς τοὺς υπηρέτας σου, ἔχων τας βασιλικὰς ταύτας ἀρετάς, ἤγουν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ἔλεος, διὰ μέσου γὰρ αὐτῶν ἔχει νὰ λάμπει περισσότερον ἡ πορφύρα καὶ τὸ διάδημα της βασιλείας σου, ἵνα χαροποιῇ ὅλους ἐκεῖνους ὅπου ἐμβαίνουν καὶ ευγαίνουν ἀπὸ τὸ παλάτιον της σὺς γαληνότητος. Φεύγε τας ἀδικίας καὶ ἀρπαγας, ἔχε τὴν μὲν μνήμην του θανάτου ὡς ἀχώριστον σύζυγον, τοὺς δε ἀναστεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα ὡς φίλτατα τέκνα σου, γένου ευπειθῆς καὶ υπήκοος εἰς τὴν Εκκλήσιαν του Χριστοῦ, τὴν μητέρα σου, καὶ τίμα τοὺς ἐν αὐτῇ πρωτοθρόνους, ἤτοι πατριάρχας ἵνα καὶ ὁ βασιλεὺς των βασιλευόντων βλέποντας τὴν ταπείνωσιν σου χαρίσῃται σοι τὰ ἀγαθὰ ἀητοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐν τη βασιλείᾳ των ουρανῶν.

Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν του ὁσίου λαβὼν ὁ βασιλεὺς κατεφίλει καὶ συχνάκις τὴν ἀνεγίγνωσκε χαίρων εἰς αὐτὴν ὡς εἰς θησαυρὸν τινα καὶ μεγάλως ἐξ' αὐτῆς παρηγορούμενος.

Ἐμεινεν λοιπὸν εἰς τὸν τόπον του Ρίλα ὡς τὸ τέλος ὁ ὅσιος. Ὅθεν πολλοὶ ἀδελφοὶ ἐλθόντες εἰς αὐτὸν τὸν παρακάλεσαν νὰ τοὺς δεχθῆ διὰ νὰ μιμούνται τὴν ἐνθεον πολιτείαν του. Ἐπειδὴ δε ἐπλήθυναν οἱ μαθηταὶ του, διὰ τοῦτο ἐκτίσεν ἐκκλησίαν καὶ μοναστήριον ἐκεῖ καὶ πολλοὺς σεσωσμένους ἐπρόσφερον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἀσθενεῖς διαφόρους καὶ δαιμονισμένους πολλοὺς ἰάτρευσε. Προγνώρισας δε ὁ αοίδημος τὸν θάνατον του ἐκοινώνησε τὰ θεῖα μυστήρια, εἶτα ευχηθεὶς τοὺς μαθητάς του παρέδωκε τὴν ἀγίαν ψυχὴν του εἰς χεῖρας θεοῦ, ζήσας χρόνους ἐβδομήκοντα. Ἐτάφη δε τὸ λείψανόν του ἐκεῖ εἰς τὸ σπήλαιον.

Μετά δε τὸν ἐνταφιασμόν του εὐγαίνεν ευωδία ἀπὸ τὸν τάφον του. Ὅθεν ἀνοιξαντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ του εὗρον τὸ ἅγιον λείψανον σώον, πλήρες ευωδίας καὶ δεδωξασμένον μὲ τὴν θεῖαν χάριν, ὕστερον δε εφάνη ὁ ὅσιος εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ εἶπεν αὐτοῖς νὰ υπάγουν τὸ λείψανόν του εἰς τὴν πόλιν Σοφίαν. Ἐκεῖ λοιπὸν αὐτὸ εὐρισκόμενον ἐτέλει πολλὰ θαυμάσια.

Ὅθεν ὁ καῖσαρ Χρέλιος ευλαβεῖα φερόμενος ἐκτίσεν ἐκεῖ μοναστήριον μέγα εἰς τὸ ὄνομα της θεοτόκου. Ὅταν δε ὁ Κράλης της Ουγκαρίας, ἐσκλάβωσε τὴν ρηθείσαν πόλιν Σοφίαν, ἐπῆρε καὶ τὸ λείψανον του ὁσίου καὶ ἀπεθησαύρισεν αὐτὸ εἰς τὴν ἐδικὴν του πόλιν τὴν καλουμένην Οστρογόν. Ἐπειδὴ δε ὁ ταύτης ἐπίσκοπος ἐβλασφήμει κατὰ του ἁγίου λέγων ὅτι δέν εὕρισκεν αὐτὸν γεγραμμένον ομοῦ μὲ τοὺς παλαιούς ἁγίους, διὰ τὴν βλασφημίαν του ταύτην ἐβούβανεν αὐτὸν ὁ

άγιος, μετανοήσας δε ύστερον και προσελθών μετα ευλαβείας εις τό λείψανον του αγίου έλαβε τήν λύσιν της γλώσσης.

Τούτον τό θαύμα βλέπων ο κράλης εκόσμησε τήν θήκην του λειψάνου με αργύριον και χρυσίον και έστειλεν αυτήν με τιμήν οπίσω εις τήν πόλιν Σοφίαν.

Μετά ταύτα ο ευσεβής βασιλεύς των Βουλγάρων Ιωάννης ο Ασάνης περνώντας τήν πόλιν Σοφίαν και ιδων και ασπασάμενος τό άγιον λείψανον ομού με τον κλήρον του και απεθσαύρισεν αυτο με τιμήν εις τήν βασιλικήν καθάδραν ήτοι εις τήν πόλιν Τορνόβου, όπου έκτισεν και εκκλησίαν επ' ονόματι του αγίου τούτου Ιωάννου.

Ου δε οι Αγαρηνοί επήραν τήν πόλιν του Τορνόβου μετεκομίσθη τό λείψανοπν από τό Τόρνοβον εις τό μοναστήριον της Ρίλας, όπου ευρίσκεται ειως τήν σήμερον ευωδιαν άμετρον πνέον και ιάσεις παρέχων εις τούς μετά πίστεως τούτω προστρέχοντας εις δόξαν Χριστού του αληθινού θεού ημών.

Ου ταις αγίαις πρεσβείαις τύχοιμεν της ουρανίου βασιλείας μετά πάντων των απ' αιώνος θεώ ευαρεστησάντων, αμήν.⁶

Ватопедски 814

без пагинация:

Песенно последование и житие на преподобния наш отец светец Йоан, основател на Рилския манастир в България.

Сега за пръв път съставена по молба на Всесвещенейния бивш свето-Адрианополски господин господин Григорий Византиос. С голяма почит и старание към светеца, за вечен негов спомен. А с труда и усърдието на окаяния монах Яков Неоскитиотис.

Йоане всепреподобни, велика слава за Мизия,
обиталище на Божествения дух, пребъдвайки нетленен
и изцереявайки всички страдалци от различни болести,
моли се винаги на Христос да избави от всякакви злини
ония, които с копнеж празнуват твоята честна памет
и с копнеж целува(т) почитаемия ти образ
В спасителното лето на почитаемото Богорождение
1860

В святоименитата планина Атон

без пагинация:

„Смирен окаяник, жалък песнопоец
бездарният (немузикалният) Яков, състави
благозвучно с труд и усилие всички песни:
тях като пеете с душевно умиление,
спомнете си за мене, предобри хора, моля ви много
за да получа опрощение на прегрешенията си
по молитвите на преблажения Йоан,

бляскавия просветител на Мизия и на българите.
А на Христос нека бъде слава, похвала, чест и власт“

**Живот по Бога на преподобния наш отец Йоан, чудотворец,
подвизавал се в манастир в България. Благослови, Отче!**

Посветен във възвишените видения, личбоносни и чудотворни Отче наш, съименнико на божествената радост, всепреподобни Йоане, мизийско чудо и похвала, ти ни научи да разкажем за твоите успехи по Бога и за подвизите си свръх естеството (свръхестествените си подвизи), и за дивните си чудеса, без да се посраим, и разшири (разтвори, направи красноречиви) устата ни, като ги изпълниш с хвала за тебе, за да изкажем твоите изрядни дела. Защото като се осланяме на тебе и на щедро даруваната ти от Бога благодат, започваме така.

Този преподобен наш отец Йоан Чудотворец е роден в едно село, наричано Скрино, което се намира близо до града, наричан София, като син на благочестиви и добродетелни родители, българи по род, по време на царуването на българския цар Петър и на ромейския цар Константин Диоген в 884 г. От млада възраст светецът бил добронравен и благочестив и служел на Бога със страх и обич. И тази обич го научила да спазва Христовите заповеди.

Виждайки младежа, някои завистливи и небрежни към добрите дела хора го наричали лицемер. А преподобният, без да обръща внимание на подобни обвинения, раздал имуществото си на бедните и отишъл в манастир и станал монах. След като там се упражнил в послушание и смирение, приснопаметният се удостоил с божествено видение, което го отвел да се изкачи на една планина и там да се отдаде на безмълвие (подвизава). И така преподобният се изкачил на планината, направил си малка колиба и се подвизавал там, хранейки се с диви растения. Бил облечен с кожена дреха и се отдал на пост, молитви, бдения и други подвижнически изпитания (изнурения).

Племенникът на преподобния, на име Лука, който бил още дете, тайно избягал от родителите си и дошъл при този свой чичо, желаяйки да подражава на живота му. Но бащата на детето, като научил, че то е отишло при чичо си, бил подбуден от дявола и като отишъл при преподобния, гневно го наругал, наричайки го заблуден и лош монах и че бил откраднал сина му. Така грабнал сина си от пустинното място и го повлякъл в света. А светецът, предвиждайки, че детето ще падне в примките на дявола, помолил Бога и казал: „Господи Иисусе Христе, виж мъката на сърцето ми и направи с мене личба за добро. Защото Ти си рекъл: оставете децата и не им пречете да дойдат при Мене, защото на такива е царството небесно“.

И така, като изминал известно разстояние бащата на детето, о, чудни са Твоите решения, Господи! — една змия ухапала детето и то веднага

умряло с лека смърт. И бащата на детето се обърнал при преподобния, разкайвайки се, че си го взел. А преподобният прославил Бога, утешавайки се в скръбта си, че с временната смърт на тялото детето се избавило от бъдещата вечна смърт на душата си.

След това бесовете, като не можели повече да понасят многото подвизи на преподобния, една нощ му се явили като разбойници, били го и го прогонили от онова място. Така преподобният тръгнал и отишъл в най-вътрешната пустинна част на Рила планина, и се настанил в хралупа на едно голямо дърво. По Божи промисъл по онова пустинно място растял нахут, от който преподобният се хранел дълго време.

Едни овчари били нагостени веднъж с нахут и си откраднали тайно от него като си взели за по пътя. Но като рекли да го изядат, намерили...

Тогавя се върнали и поискали прошка от преподобния.

Един път дошъл при преподобния един бесноват и като наближил на един стадий, паднал на земята, затъркалял се и викал: „Огънят ме изгаря и не мога да вървя нататък! „Хората, които били заедно с бесноватия, помолили преподобния и го склонили да се помоли за него. Тогавя светецът се помолил и Бог излекувал бесноватия.

След това преподобният, избягвайки славата от човеците, отишъл далеч в непознато място и като намерил една пещера сред една висока скала, настанил се там. А бесовете го хващали и го хвърляли оттам долу, но светецът пак се качвал в пещерата, докато Бесовете с Божията помощ изчезнали. Така оттогавя ангел Господен носел на преподобния храна всеки ден. И се изпълнило над него писаното: „Ангелски хляб яде човекът“.

По онова време отишъл в град София Петър, благочестивият български цар, и като чул за светеца изпратил в пустинното място деветима ловци да намерят преподобния. Те го намерили едва след пет дена, благословили се от него и му разказали за горещото желание, което имал царят, да се наслади на среща с него. А понеже хората били изгладнели, преподобният ги нагостил с хляба, който му носел ангелът. И деветимата яли от него и се наситили, и пак останал половината хляб. Тогавя се удивили на това чудо, върнали се при царя и му разказали за станалото.

А царят, като научил за това, сам отишъл на оная планина заедно с велможите си, за да види светеца. Но понеже не могъл да върви по-нататък поради стръмнината и недостъпността на онова място затова отдалече видял високата скала и пещерата. Тогавя отново изпратил двама свои слуги да помоят светеца да слезе и да благослови царя. Но преподобният не пожелал да напусне постницата си, похвалил благочестието на царя и обещал, че ще се видят взаимно в царството Божие, ако сторят плодове достойни за покаяние. Така царят се върнал натъжен, защото не постигнал това, което искал. А после изпратил злато и различни плодове на преподобния, като написал и следното писмо, в което се казва:

„До почитаемия ми отец Йоан, рилски пустиножител, от цар Петър. Чух за вашата святост, боголюбив нрав и ангелски живот, и пожелах да видя твоето преподобие, надявайки се да се насладя на голяма полза от разговора с тебе, защото суетната слава на този свят и насладите, и богатството — всичко това ни залива като морски вълни. И така помрачавани от грижи и тревоги, не можем да достигнем светлината на чистото покаяние. Затова и желях да се насладя на известно просвещение от твоята святост, светейши отче. Но и от тази благодат се лиших поради множеството си грехове. Затова моля да ми изпратите някакво утешение и успокоение устно, за да разхлади жарта на мъката си. Известно е на твоята святост, честни отче, каква буря от изкушения и какви смущения заливат сърцата на царете“.

Светецът получил това писмо на царя и взел постническата храна, а златото не приел. И отговорил на царя така:

„До благочистивейшия самодържец на българите, цар Петър, от бедния Иван. Не всички дарове на твоето царство са полезни за нас. Затова приех само плодовете и похвалявам вашата обич, а златото нека го задържи твоето царство, защото то много вреди на монасите, особено за отшелниците е напълно непотребно. Защото за какво могат да го употребят? Ако прочее желяеш да наследяш небесното царство, царю, бъди кротък и леснодостъпен за твоите слуги, имайки тия царски добродетели, т.е. съчувствието и милостта защото чрез тях ще сияе повече багреницата и венецът на царството ти, за да радва всички ония, които влизат и излизат от двореца на твоя покой. Избягвайки несправедливостите и грабежите. Имай за неразделна съпруга паметта за смъртта, а за най-обичани чада — сълзите. Бъди покорен и послушен към Църквата Христова, твоята майка, и почитай първоприistolниците в нея, сиреч патриарсите, та и Царят на царете, като вижда твоето смирение, да ти дари богатата, които е приготвил в царството небесно за обичащите Го“.

Царят, като получил това писмо на преподобния, целувал го и често го препрочитал, радвайки му се като на някакво съкровище и много се утешавал от него.

Прочее, преподобният останал в Рила планина до края си. А много братя дошли при него и го молили да ги приеме, за да подражават на живота му по Бога. И понеже учениците му се намножили, затова той построил там църква и манастир и поднесъл на Христос много спасени, и изцелявал различни болни и множество бесновати. А като предузнал смъртта си, приснопаметният се причестил със светите тайни, после се помолил за учениците си и предал своята си душа в Божиите ръце, като живял 70 години. Тялото на светеца било погребано от учениците му там в пещерата.

А след погребението от гроба му излизало благоухание. Тогава учениците му го отворили и намерили светото тяло непокътнато, изпълнено

с благоухание и прославлено с Божията благодат. После преподобният се явил на учениците си и им казал да занесат тялото му в град София. И докато се намирало там, вършело много чудеса. Тогава владетелят (кесарят) Хрельо, обладан от благочестие, построил там голям манастир на името на Рождество Богородично. А когато унгарският крал завладел споменатия град София, той взел и тялото на преподобния и го съхранил в своя град, наречен Острогон. А понеже епископът на този град сквернословел срещу светеца и казвал, че не го намирал записан сред древните светци, заради това сквернословие светецът го наказал с немота. А после като се покаял с благочестие, дошъл при мощите на светеца езикът му се освободил.

Като видял това чудо, кралят украсил раклата на мощите със сребро и злато и я изпратил с почести обратно в София.

След това благочестивият български цар Йоан Асен като завзел града и видял и целунал светите мощи, писал на Търновския архиерей и той дошъл, и взел светите мощи заедно със своя клир и с почести ги положил като съкровище в царската престолнина, сиреч в град Търново, където построил и църква на името на този свети Йоан.

А когато агаряните завзели град Търново, мощите били пренесени в Рилския манастир, където се намират и до днес, излъчвайки безкрайно благоухание и давайки изцеления на прибягващите с вяра към тях за слава на Христос, нашия истински Бог.

Дано неговите свети молитви са удостоили с небесното царство заедно с всички от века благоугодни Богу. Амин.

Представеното преводно житие на св. Иван Рилски от Яков Неаскитиотис не е изолиран факт, а част от една книжовна практика добре позната на Атон през XIX-то столетие. Познати са преводите на български или руски и сръбски и на житията на други славянски светци (най-вече български) на гръцки език⁷. Дали това е реакция на традиционното противопоставяне на гърци и славяни на Атон или опит за обединение на антиосманска основа е трудно да се каже. При всички случаи обаче този вид книжнина и свързаната с нея дейност са съдействали за преодоляване на атмосферата на антагонизъм и утвърждаване на християнските ценности сред монашеската общност на Атон.

БЕЛЕЖКИ

¹ Хр. Μπουλάκη-Ζήση Ιακωβου Κωφοῦ Νεασκητιώτου Ασματικῆ ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρίλας, Κληρονομία 14 (1982), 89-124.

² Νικόδημος Ἀγιορρυθῆς, Συναχαριστῆς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, Ἐν Βενετία, 1819, τ Α, 172-175.

³ Й. Иванов. Жития на св. Иван Рилски. — В: ГСУ, Историко-филол. ф-т, кн. XXXII, 13, С., 1936, с. 103-108.

⁴ А. Милев. Гръцки жития на св. Иван Рилски. — Дух. култура, 10, 1 1976, с. 32.

⁵ Хρ. Μπουλάκη-Ζήση, αὐτὸθι, σ. 85—93. За Яков неаскитиотис вж. още: **Χρήστου, Παν.** Το Ἅγιον Ὅρος Ἀθήνα. 1991. Напоследък К. Нихоритис изнесе интересни данни според които Яков Неаскитиотис е написал канони в чест на новомъчениците Онуфрий Габровски и Игнатий Старозагорски. Вж. К. Нихоритис. Българското новомъченичество — Онуфрий Габровски. В: Българистични проучвания. Първа Международна научна сесия. Велико Търново, 20 — 22 август 1995 г. Велико Търново, „ПИК“, 1996, 231 — 238.

⁶ Възползвам се от случая за да изкажа благодарност на доц. Иван Желев за помощта, която ми оказа при работата с гръцкия текст.

⁷ Вж. тук статията на Д. Гонис с по-обстоен преглед на литературата по въпроса.